

Géza Dávid and Pál Fodor (ed.), *Ransom Slavery along the Ottoman Borders (Early Fifteenth-Early Eighteenth Centuries)*, Leiden and Boston: Brill, 2007, 253 s.

Ayşegül ÜNAL
(İstanbul Üniversitesi)

Osmanlı sınırlarında, 15. yüzyılın başlarından 18. yüzyıla kadar olan süre içerisinde fide amacıyla tutulan savaş esirleri konusunu çalışan Macar tarihçiler, Avrupa kaynaklarını kullanarak konuyla ilgili vaka analizlerinin de olduğu bir makaleler derlemesi ortaya çıkarmışlardır. Géza Dávid ve Pál Fodor'un editörlüğünü yaptığı bu kitap; esirler, esaret hayatı ve esirlerin köleliğe giden yolda attıkları ilk adımları olan tutukluluk süreçleri hakkındadır. Son yıllarda yeni kaynakların ortaya çıkarılması, tarihçilerin köleliğe olan merakının artması neticesinde yeni eserlerin ortaya konulması ile kölelik literatürü oldukça genişlemiştir. Ancak Pál Fodor'un kitabın girişinde bahsettiği gibi, kölelik hakkında kaynaklarımızın genişlemesine rağmen insanların fide amacıyla esir tutulduğu bu kölelik tipinde ve fide ticaretinde yeterince araştırma mevcut değildir.

İslam dünyasında kölelik, diğer uygarlıklardan çok daha farklı bir yapıya sahipti. Osmanlı Devleti geleneksel anlamdaki köleliği yeniden ortaya çıkarmış; özellikle Balkanlar ve Orta Avrupa'daki Hıristiyan nüfusun askeri alanda kullanılmaya başlanması ile kölelik yaygınlaşmıştır. Yalnızca küçük bir grup insanın ev işlerinde köle kullanma lüksünün olmasının yanı sıra, tarımda da kölelerin kullanılması rastlanılan bir durumdur. Esirler ise köle değil, fide yani para karşılığı salıverilme maksadıyla tutulan savaş tutsaklarıdır. Fidyelerinin ödenmemesi gibi durumlarda ise her an köle konumuna düşme ihtimalleri olan bu tutuklular, savaş veya ateşkes zamanındaki baskın ve akınlar vasıtasıyla alıkonulmuştur. Bu kitap, Balkanlar'daki ve Orta Avrupa'daki esir ticareti, esirlerin problemleri, fidyelerini ödeme şekilleri gibi birçok soru hakkında cevaplar barındırıyor. Bunun yanı sıra Avrupa kaynaklarına çok fazla başvurulmasına rağmen, Osmanlı kaynaklarının eksikliği de hissedilen önemli bir unsurdur.

Kitapta yer alan makalelerin konuları savaş tutsaklarının satın alınması, kaçırılması ve esir ticareti çerçevesindedir. Kitabın amacı esir avı, ticareti ve bu esirlerin gördüğü muamele gibi meseleleri daha detaylı incelemektir. Çalışmalar, Kırım'dan Malta'ya kadar olan geniş bir coğrafyayı kapsasa da, odak noktada Macaristan'ın bulunduğu söylenebilir. Macaristan'ın uzun süre köle avı ve ticareti için önemli bir yere sahip olması kaynak bakımından çeşitlilik sunuyor. Bu bölgede sadece Hıristiyan kölelerin değil, Osmanlı tebaasından kölelerin de sıkıntılarının incelenmiş olması yapılan çalışmalarını daha değerli hale getiriyor.

Kitaptaki makaleler kronolojiye dikkat edilerek sıralanmış; ancak okuyucuya ilk olarak konunun daha genel olarak anlatıldığını makalelerin verilmesi konunun bir bütün olarak

anlaşılması açısından daha faydalı olabilirdi. “*Miraculous Escapes*” isimli ilk makalede St. John, St. Paul ve Meryem Ana’ya dua eden 41 kişiden bazısının mucize kaçışları anlatılıyor ve hikayelerin arka planında 15. yüzyılın sonları ile 16. yüzyılın başlarında tutsak alınan kişilerle ilgili bazı bilgiler de değerlendiriliyor. Örneğin bu esirlerin kaç paraya satıldığı, dini inançları ve bu yüzyılda Macar halkının genel olarak Osmanlılar hakkındaki görüşleri gibi konular ele alınıyor. Esirlerin satıldıkları fiyatlarla ilgili ise asıl bilgi sahibi olduğumuz makale “*A List of Ransom For Ottoman Captives Imprisoned In Croatian Castles (1492)*” adlı makaledir. Mohaç savaşı öncesi esir ticareti ile ilgili Macar Nádasdy ailesi kayıtlarında bulunan bir belgeden yola çıkarak hazırlanan bu makale, esirlerin satıldığı fiyat konusunda bilgi vermesinin yanı sıra, bu esirlerin geldiği yerleri de belirtmektedir.

Géza Pálffy’nin kaleme aldığı “*Ransom Slavery Along the Ottoman-Hungarian Frontier in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*” adlı makale kitap-taki en kapsamlı makaledir. Diğer vaka analizlerinin incelendiği makalelerden sonra kitabın vadettiği gibi Osmanlı-Macaristan sınırındaki esir ticaretini Budapeşte ve Viyana arşivlerinden yararlanarak buralarda uygulanan esir ticaret hukukunu anlamak amacıyla yazılmış olan makale, sınırlarda yer alan köle ve tutsakların durumlarını anlatıyor. Özellikle 17. yüzyılda esir ticaretinin zirveye ulaşmış olması ve bu dönemde fidye ve kaçırma olaylarının oldukça yaygınlaşması, dönemin çalışılmasını daha da önemli hale getiriyor. Bu makalede Pálffy, sadece Hristiyan değil, Osmanlı esirlerinin de götürüldükleri yerler, esir alındıktan sonra neler yaşandığı gibi kanuni süreçleri de ayrıntılarıyla işliyor. Bu yüzyıllarda elde edilen ganimet ve tutsakların paylaşılması, esirlerin kimler tarafından satın alındığı, fidyelerin ödenmesi gibi mevzuların cevaplarını da bu makalede bulmak mümkün. Kitap boyunca en dikkat çekici mesele bu tutsakların fidyelerinin nasıl belirlendiği ve ödendiğidir. Hem Pálffy’nin makalesinde, hem de kitapta yer alan “*The Ransom of Ali Bey of Koppány: The Impact of Slaves on Trade in Ottoman Hungary*” gibi vaka analizlerinden anladığımız üzere fidyenin belirlenmesinde birden fazla unsur rol oynamıştır. Ayrıca bu örnekte, Ali Bey’in sancakbeyi olması nedeniyle, garantörleri ile mektuplaşması, fidyenin bir kısmının ödenmesi gibi meseleler daha kolay takip edilebiliyor. Kitap-taki diğer makaleler de, Ali Bey örneğinde olduğu gibi esirlerin saliverilmesi için fidye belirlenmesi, bu fidyenin ödenmesi gibi süreçleri okurken sınırlarda işleyen kanunları ele alıyor. Bu kanunlar tarif edilmiş halleriyle her yerde standart bir uygulama sahasına sahip olmamış olsa da, genel işleyiş konusunda fikir sahibi olmamız açısından önemlidir.

Esirlerden fidye elde edilmesi büyük bir ticari kazanca dönüştükten sonra esir vakaları artmış; bu vakaların görüldüğü coğrafya da genişlemiştir. 17. yüzyılın ortalarından itibaren hem hristiyanlar hem de Osmanlılar, gelirlerini arttırmak yahut esir düşen arkadaşları ile takas etmek ya da misilleme yapmak amacıyla alabildikleri kadar esir almaya başlamışlardır. Bunun örnekleri

ise, kitabın son beş makalesinde farklı coğrafyalardan farklı vakalar üzerinden daha ayrıntılı bir şekilde görülüyor. 1686 yılında Budin kuşatması sonucu aralarında İsmail Paşa, Lami Efendi, Abdi Ağa gibi isimlerin olduğu 345 kişinin Münih yakınlarına götürülmesi, burada çalıştırılması, bu esirlerin fidyelerinin ayarlanması ve bir kısmının 1699 yılında imzalanan Karlofça Antlaşması ile bazı Hıristiyan esirler karşılığında saliverilmesi olayı önemli bir örnektir. Bu kitapta, Galata ve İstanbul'da yine Karlofça Antlaşması'ndan sonra saliverilen özellikle kadın esirlerin, buldukları mahalleler, nereden geldikleri gibi konuları inceleyen Géza Dávid, mühimme defterleri, Zübde-i Vekayiât gibi Osmanlı kaynaklarını kullanan tek tarihçi olarak dikkat çekmektedir.

Orta Avrupa'dan biraz uzaklaşarak, Karadeniz ve Akdeniz'deki kölelik hakkında bilgi veren iki makale ile kitap son bulunuyor. Osmanlı Devleti için Balkanlar ve Afrika'nın yanı sıra diğer iki önemli esir kaynağı Karadeniz ve Akdeniz'dir. Kırım Hanlığı'nın Rusya, Lehistan gibi sınır bölgelerine yaptığı akınlar ve Macaristan seferlerine katılan Kırım Tatarlarının elde ettiği esirlerin Osmanlı diyarlarına gönderilmesi ile kazandıkları, başlıca gelir kaynaklarını oluşturuyor. Tatarlar bazı akınlardan ve seferlerden yüksek meblağda para ve çok sayıda esir kazansa da her zaman istedikleri sonuçla karşılaşmıyorlar. Ayrıca tüm bu kazançlarını nereye harcadıkları konusunda kesin bilgiler makalede sunulmamaktadır.

Maltalı korsanlar ise, özellikle 1580-1680 yılları arasında Akdeniz üzerinde Osmanlıların karşılaştığı önemli bir tehdit unsurudur. Osmanlı unsurlarını fidyeye için kaçıran Maltalı korsanlar 1620'lerden itibaren iyi oluşturulmuş bir sistem ile hareket etmeye başlamışlardı. Kitapta yer alan son makalede Pál Fodor, Paris Ulusal Kütüphanesi'nde yer alan, Maltalı korsanların dört Osmanlı kadısını kaçırması ile ilgili 32 belgeyi kullanmak suretiyle Maltalı korsanlar ve Osmanlılar arasındaki fidye pazarlığını gözler önüne seriyor. Makaledeki diğer önemli bir bilgi de, İzmir'deki Fransız konsolosunun Osmanlı tutsaklarının saliverilmesinde oynadığı rol sonucu prestij kazanması ve yardımlarından dolayı pay almasıdır. Genel olarak Orta Avrupa ve Balkanlar ile ilgili vakaların yer aldığı bu kitap Maltalı korsanların faaliyetlerini öğrenebildiğimiz bu makale ile son bulmaktadır.

Son yıllarda köleliğe olan ilgi artmasına rağmen fidye konusunda fazla çalışma mevcut değil; bu kitap, literatürdeki boşluğu doldurma açısından halen önemli bir katkı sağlamaktadır. Kitapta yer bulan esaret hikayelerinin sadece Macar ya da Osmanlı halkından değil, iki tarafa da ait örneklerden olması, önsözde Géza Dávid ve Pál Fodor'un hedeflediği bakış açısının yakalanmış olduğunu göstermektedir. Ancak zengin Avrupa kaynaklarının kullanılmış olmasına rağmen, esir ticaretinde uygulanan hukuku çalışırken Osmanlı kaynaklarından faydalanmamak makalelerin zayıf tarafını oluşturmaktadır. Son olarak bu kitap, sadece Orta Avrupa çalışanların değil, Kırım, Malta hatta Galata ve çevresi ile ilgilenenlerin de mutlaka başvurması gereken bir kaynaktır.